

1861. Bolnița – acuarelă de Henric Trenk

Dr. Teodora GIURGIU^[1]

Dr. Silviu-Daniel NICULAE^[2]

ISTORICUL RADU CREȚEANU DESPRE MĂNĂSTIREA DINTR-UN LEMN

Între cei care s-au aplecat asupra istoriei Mănăstirii Dintr-un Lemn^[3] se numără și Radu Crețeanu. Acesta s-a născut la 24 martie 1906, la Nisa, urmând studiile secundare și pe cele universitare de Drept la Paris.

În România s-a remarcat în calitate de istoric, ocupând mai multe funcții importante în acest domeniu. Între 1964-1968, a fost angajat la Direcția Monumentelor Istorice, perioadă în care a adunat informații valoroase despre cule, case boierești fortificate din zona de sud a României, pe care instituția mai sus menționată, le-a restaurat în acea perioadă. Documentația despre cule a folosit-o în elaborarea unei lucrări - *Culele din România* -, elaborată împreună cu soția sa, Sarmiza, apărută în anul 1969.

Prin intermediul acestei lucrări, dar și a altora, Radu Crețeanu a adus contribuții importante la cunoașterea monumentelor istorice, cu precădere a celor din Oltenia și Muntenia. De asemenea, a fost unul dintre membrii fondatori ai Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie de pe lângă Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din București^[4]. A contribuit și cu studii genealogice.

Dintre lucrările sale se pot menționa: *Mănăstirea Dintr-un Lemn* (București, Editura Meridiane, 1966, 60 p. + 35 ilustrații), *Bisericile de lemn din Muntenia* (București, 1968, 88 p. + 41 ilustrații), *Culele din România* (coautor, București, Editura Meridiane, 1969, 84 p. + 52

ilustrații), *O a doua cruce a lui Constantin Vodă Șerban privind răscoala de la 1655* (în „Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare”, III (1969), pp. 122-130) sau *Mănăstirea Surpatele* (în „Buletinul Monumentelor Istorice, XLI,4/1972, pp. 15-24).

A decedat în anul 1985^[5].

Studiul pe care îl supunem atenției are ca obiect Mănăstirea Dintr-un Lemn. Radu Crețeanu prezintă informațiile din punctul de vedere al unui expert al Institutului Național al Patrimoniului. Accentul este pus pe schimbările privind accesul, construcția diferitelor incinte, tehnicile folosite în diferitele etape de edificare sau restaurare, care au determinat înfățișarea de astăzi a monumentului de arhitectură religioasă. Sunt interesante analogiile cu alte astfel de edificii construite în epoca medievală în Țara Românească. Cititorului, care nu a vizitat locurile, îi sunt puse la dispoziție planuri, schițe, precum și numeroase fotografii, care pot face o imagine cuprinzătoare atât construcțiilor, detaliilor arhitecturale, dar și obiectelor de cult patrimoniale.

În redarea textului am respectat normele ortografice actuale.

„Ținutul deluros care se întinde spre apus de Râmnicu Vâlcea, către Horezu, mărginit la miază-noapte de lanțul Carpaților, iar la miazăzi legat de renumitele podgorii ale Drăgășanilor, a stârnit din vremuri îndepărtate interesul călătorilor români și străini. Este suficient să amintim, printre monumentele trecutului nostru feudal, mănăstirile Bistrița și Govora pentru sfârșitul veacului al XV-lea, schitul Slătioarele pentru veacul al XVI-lea, mănăstirea Arnota pentru domnia lui Matei Basarab, iar pentru epoca brâncovenească mărețul complex al mănăstirii Hurez, ctitoria Maricăi doamna de la Surpatele, aceea a lui Mihai Cantacuzino spătarul din Titireciu – Ocnele Mari și altele. Am lăsat pentru la urmă mănăstirea Dintr-un Lemn, mai greu de încadrat cronologic și obiect al prezentei lucrări. Această sumară trecere în revistă a monumentelor principale din regiune se întregește cu un număr mai mare decât în orice alt ținut al Țării Românești de biserici de oraș sau de sat, din zid sau din lemn, de schituri mărunte unele străvechi, de case țărănești, de cule și de alte clădiri care atestă fiecare în felul lor, prin echilibrul proporțiilor, prin linia frântă a unui acoperiș sau prin pitorescul unei fațade zugrăvite, simțul artistic deosebit de dezvoltat al meșterilor de pe aceste meleaguri.

Pentru a ajunge la mănăstirea Dintr-un Lemn, se

pornește din Râmnicu Vâlcea, pe șoseaua asfaltată – fosta «Via Trajana» - care duce spre Drăgășani și Caracal. Trecând prin Râureni, unde este de semnalat o frumoasă biserică din lemn și unde odinioară, «de la Sântă-Măria mare la Sântă-Măria mică» se ținea cel mai mare bâlci al regiunii, apoi prin apropierea mării Uzine chimice de la Govora, se ajunge la Băbeni-Bistrița (20 km). De acolo drumul continuă spre dreapta, către Frâncești și Horezu. La Frâncești (6 km), unde autobuzul Râmnicu Vâlcea – Băbeni – Bistrița – Horezu are stație, călătorul coboară și-și continuă drumul pe jos, părăsind valea Bistriței și urmând valea Otăsăului în sus. După ce a parcurs 4 km, el ajunge, chiar la marginea satului Mănăstireni, la poarta mănăstirii Dintr-un Lemn.

Se poate ajunge la mănăstire și pe jos de la mănăstirea Govora, cale de două ore, trecând pe poteci umbrite dealul ce se desparte cele două văi și pe care se află mănăstirea Surpatele. Oboseala drumului este răsplătită prin frumusețea acestui monument, ridicat în 1706 de Marica, doamna lui Constantin Brâncoveanu, pe locul unei biserici de la începutul veacului al XVII-lea a vestiților boieri Buzești.

Dar să ne întoarcem la mănăstirea Dintr-un Lemn și, trecând fără a ne opri deocamdată prin cele două incinte succesive ale ei, să suim treptele ce urcă din spatele incintei principale spre bolniță^[6]. În penumbra creată de un grup de stejari uriași, stă modestul locaș de lemn clădit în veacul trecut pe locul și după asemănarea celui din legenda culeasă acum trei sute de ani Paul de Alep^[7]. După această legendă, un pusnic, ce trăia prin împrejurimi, ar fi construit lăcașul din lemnul unui singur arbore.

Unele tradiții orale, relatările ulterioare privind mănăstirea și chiar unele documente cu caracter oficial reiau aceeași legendă în lumina căreia numele sub care este cunoscut monumentul se datorează faptului că prima biserică ar fi fost ridicată în întregime dintr-un singur copac secular. Cât privește cunoscuta navelă a lui Odobescu «Doamna Chiajna», în care autorul a împletit în mod dibaci legenda mănăstirii Dintr-un Lemn cu o tradiție probabil veridică a trecerii doamnei Chiajna prin regiune (schitul lezerul, de lângă Olănești, este efectiv ctitoria ei) și cu unele date nu tocmai exacte privind căsătoriile ficelilor doamnei, este o operă de incontestabilă valoare literară, dar care nu pretinde a constitui o redare istorică a faptelor.

În vremea lui Paul de Alep mai existau «doi arbori enormi, ce zice că sunt frați cu cel de-al treilea ce a servit la construcție». Aceștia au căzut cu timpul, doborâți de bătrânețe, dar ei vor fi fost aidoma celor trei stejari uriași ce se înalță astăzi în jurul monumentului.

Faptul că o biserică de lemn ar fi putut exista pe locul unde se înalță astăzi mănăstirea Dintr-un Lemn și că ea ar fi fost făcută dintr-un singur copac este admisibil. Un calcul simplu arată că, într-adevăr, dintr-un stejar ca cei de astăzi se poate ușor clădi o biserică având dimensiunile lăcașurilor mai mici din regiune, inclusiv – cum precizează Paul de Alep – șindrila.

Existența acestei biserici poate fi susținută și cu ajutorul unei icoane ce se păstrează la mănăstirea Dintr-un Lemn. Date interesante sunt de reținut în legătură cu această icoană ce reprezintă pe fecioara Maria cu pruncul Iisus aflată azi în biserica de zid: întâi faptul că este păstrată de când se știe la mănăstire și este legată prin tradiție, de începuturile ei; în al doilea rând, faptul că dimensiunile (150 × 125 cm) sunt acelea ale unei icoane împărătești din cele mai mari, cum nu se întâlnesc decât la ctitoriile domnești sau boierești de oarecare importanță; în sfârșit, trebuie precizat că după aprecierile specialiștilor această icoană datează din a doua jumătate a veacului al XVI-lea.

Pe baza acestei datări, primele începuturi ale mănăstirii pot fi situate, cu probabilitate, la sfârșitul veacului al XVI-lea sau la începutul veacului următor. Sunt lipsite de valoare probatorie documentele din vremea primei domnii a lui Mihnea Turcitul (1577-1583), aflate în fondul arhivistic al mănăstirii, pe baza cărora unii autori au datat începuturile ei în epoca respectivă sau anterior. Documentele amintite privesc în realitate moșiile achiziționate ulterior de mănăstire și nicidecum mănăstirea însăși, al cărei nume, de altfel, nici nu este menționat în ele. Primul document în care apare numele mănăstirii – în legătură cu dania unui sălaș de țigani – poartă data de 20 aprilie 1653.

Modestă înjghebare a unui schimnic sau încă de la început chinovie^[8] de maici, această primă ctorie duce o viață cu totul obscură până la întemeierea, mai jos de biserica de lemn, a unei mari mănăstiri de călugărițe, cu o frumoasă biserică de zid.

Atribuită – în urma unei denaturări intenționate a faptelor, asupra căreia vom reveni – lui Matei Basarab (1632-1654), biserica de zid a mănăstirii Dintr-un Lemn are în realitate ca ctitor pe Preda Brâncoveanu, nepot de văr al lui Matei Basarab și bunicul lui Constantin Brâncoveanu, cel mai mare boier al vremii sale, posesor al unei averi imense. Faptul reiese limpede dintr-un document inedit din anul 1656, în care Constantin vodă Șerban (1654-1658), întărind bunurile mănăstirii Dintr-un Lemn, arată că: «aceaste sate și rumîni și vii le-au cumpărat toate cinstitul boiariul domniei mele Preda biv vel dvornic Brâncoveanu cu toți banii gata din casa lui încă de mai denainte vreme,

din zilele altor domni, pre cînd n-au fost Preda dvornicul boiar mare. Într-aceia, boiariul domniei mele Preda dvornicul el au dat și au închinat aceaste mai sus zise moșii și rumîni și vii la sfînta mănăstire...». Este evident că acela care a construit întreaga zestre inițială a mănăstirii – șapte moșii și două vii – nu poate fi decât ctitorul acesteia. La o singură moșie, Preda este codonator cu Elina, doamna lui Matei Basarab. Numele acestuia nu apare nicăieri, deși o participare a domnului apare ca probabilă: Matei Basarab a acordat mănăstirii o «slobozenie» de treizeci de case, i-a dăruit un clopot care există – refăcut – și în zilele noastre, în sfârșit el a cuprins-o în rândul mănăstirilor care, după hrisovul din 27 noiembrie 1640, nu pot fi închinat sub nicio formă mănăstirilor străine. În ceea ce privește data acestei a doua întemeieri, precizarea că Preda Brâncoveanu a înzestrat mănăstirea înainte de a fi «boier mare» datează ctoria între anul 1615, când acest personaj este atestat documentar pentru prima oară, în calitate de postelnic, și ianuarie 1636, dată la care el intra în divanul domnesc ca mare spătar (un izvor posterior, asupra căruia vom reveni, datează biserica de zid în anul 1635).

Deosebit de interesante, în sfârșit, sunt lămuririle din partea finală a hrisovului privind împrejurările în care, în cursul mării răscoale a armatei din 1655, au pierit toate actele mănăstirii: «Iar cărțile și hrsoavele și zapisele sfîntei mănăstiri ce s-au scris mai sus au fost în casa boiariului domniei mele Predei dvornicul. Apoi, pe vremea cînd s-au rădicat călărașii și dorobanții și seimeanii, de au tăiat boiarii și au jefuit casele tuturor boiariilor, ei au luat cărțile toate și zapisele din casa Predei dvornicul, de le-au băgat în foc. Și eu însumi mărturie, că am văzut și domnia mea».

Faptul că Preda Brâncoveanu este ctitorul mănăstirii Dintr-un Lemn este confirmat de Paul de Alep care, cu prilejul vizitei sale în vara anului 1657, arată că biserica de zid «splendidă» a mănăstirii a fost construită, acum aproximativ douăzeci de ani în urmă, de «un mare dregător». Numele nu l-a reținut. Mai târziu însă, fiind găzduit la Brâncoveni, chiar de Preda Brâncoveanu, el menționează mănăstirea Dintr-un Lemn printre «posesiunile» acestui boier.

Nimic deosebit nu mai este de semnalat până la domnia lui Șerban Cantacuzino (1678-1688), care, în 1684, adaugă pridvorul și reface ferestrele bisericii în stilul caracteristic ctitoriilor sale, pardosind-o și cu lespezi.

Încă înainte de a fi domn și în tot timpul lungii sale domnii (1688-1714), Constantin Brâncoveanu și-a arătat grija pentru ctoria bunicului său, înzestrând-o cu odoare bogate, din care se păstrează în muzeele

noastre un număr însemnat de exemplare. De altfel, de câte ori mergea la mănăstirea Bistrița, vechea ctitorie a Craioveștilor din care se trag Brâncovenii, și la ctitoria sa cea nouă de la Hurez, domnul se oprea, timp de două-trei zile, la mănăstirea Dintr-un Lemn, după cum este consemnat în însemnările sale de drum. În calitate sa de urmaș direct al ctitorului, Constantin Brâncoveanu s-a afirmat permanent ca mare binefăcător al mănăstirii Dintr-un Lemn. Semnificativ în această privință este un document inedit din 5 februarie 1689 în care, întărind «slobozenia» de treizeci de case acordată mănăstirii de Matei Basarab și pierdută ulterior, domnul precizează că această milostivire o face «fiind această sfântă mănăstire înălțată din temelii ei de răposatul moșul domnii mele Preda vornicul».

Cel de-al treilea domn consecutiv căruia mănăstirea Dintr-un Lemn îi datorează înfățișarea ei actuală este Ștefan Cantacuzino (1714-1716). Acesta adaugă turla pronaosului, repictează biserica și-i împodobește intrarea cu un bogat portal. De asemenea, el ridică frumoasa clădire a stăreției, precum și noi chilii. În sfârșit, Ștefan Cantacuzino asigură mănăstirii o sumă anuală de 250 de taleri, din venitul bălciului de la Craiova, călugărițele fiind datoare cu acești bani «a griji cu toate câte ar trebui precei ce ar veni la mănăstire pentru boală și alte neputințe ce ar avea (...), ori boieri, ori strein, ori sărac».

Cu prilejul refacerii portalului, vechea pisanie a fost înlocuită cu cea actuală, datată din 30 august 1715, în care drept ctitor al bisericii apare, în loc de Preda Brâncoveanu, Matei Basarab. Pisania fiind redactată într-o formă aleasă, substituirea lui Matei Basarab adevăratului ctitor nu se poate imputa neștiinței meșterului. Textul a fost sigur

inspirat de Ștefan Cantacuzino, care nu a scăpat prilejul de a trece sub tăcere această realizare a neamului brâncovenesc: este, într-adevăr, știut că invidia noului domn față de ilustrul său predecesor și văr primar, dorința de a-i lua locul și de a-l întrece în toate au inspirat multe din acțiunile sale.

În legătură cu bănuielele ce cad asupra lui Ștefan Cantacuzino cum că el, împreună cu tatăl său Constantin stolnicul, ar fi uneltit mazilirea lui Constantin Brâncoveanu, o întâmplare care a impresionat adânc pe contemporani, fiind consemnată și de cronicarii vremii, a avut loc la mănăstirea Dintr-un Lemn. În anul 1714, chiar în ziua decapitării lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi, Păuna Cantacuzino, noua doamnă, care se afla la mănăstirea Dintr-un Lemn, a fost cuprinsă de un acces de demență în fața mulțimii adunate în curtea mănăstirii. În atmosfera creată de mazilirea lui Brâncoveanu, a cărui execuție era așteptată cu groază din zi în zi, cele întâmplate s-au pus pe socoteala remușcărilor de conștiință ale doamnei. Pentru a salva aparențele, o călugăriță, mătușa Păunei doamne, acuzată de a fi făcut «farmece», a fost surghiunită la o altă mănăstire și zidită într-o chilie, iar două femei au fost spânzurate.

În 1731, în vremea ocupației Olteniei de către austrieci, când mănăstirile au fost supuse unei minuțioase verificări a privilegiilor, pentru confirmarea cărora vechimea și strălucirea așezământului constituiau cel mai puternic argument, maicile de la mănăstirea Dintr-un Lemn s-au prelevat și de pretinsa ctitorie a lui Matei Basarab. De aici înainte, în toate actele, Matei Basarab va apărea ca acela care a zidit biserica de zid a mănăstirii, numele adevăratului ctitor, Preda Brâncoveanu, fiind dat

uitării. În schimb, anul construcției bisericii consemnat în documentele austriece – 1635 – nu ridică nicio obiecție.

Alte informații din vremea ocupației austriece privesc măsurile luate de ocupanți pentru folosirea principalelor mănăstiri ca puncte militare întărite. Mănăstirea Dintr-un Lemn, care «este în afară de liniile de comunicație și nu poate servi ca reședință de garnizoană», nu a fost reținută pentru asemenea scopuri. Releveele executate însă cu acest prilej de inginerul maior Weiss prezintă astăzi o deosebită valoare documentară. Ele arată că, acum 240 ani, imaginea ansamblului era în linii mari identică cu cea de astăzi, mai puțin, firește, prima incintă, care nu exista încă; intrarea în curtea mănăstirii se făcea pe atunci de-a dreptul pe sub clopotniță, care era precedată de două ziduri paralele constituind un fel de apărare. De asemenea, planul lui Weiss înfățișează, pe laturile de sud și vest, cele două corpuri de chilii care vor fi dărâmate în anul 1859.

Administrația austriacă mai consemnează că mănăstirea Dintr-un Lemn, pe departe cea mai importantă mănăstire de maici din Oltenia, era centrul «unei afluențe de persoane străine mai mare decât în orice alte asemenea sfinte locuri...». Ne putem închipui animația ce domnea, în special, de ziua hramului, care coincidea și cu încheierea bălciului de la Râureni, când curtea mănăstirii era neîncăpătoare pentru mulțimea celor veniți pentru această sărbătoare. Atunci mai mult ca oricând se deschideau pungile cu galbeni, se încheiau acte de danii, cu martori cât mai numeroși, pentru moșii, vii, țigani, rumâni. În asemenea ocazii, tezaurul mănăstirii se îmbogățea cu obiecte de tot felul, de la cele mai scumpe odoare până

la zecile de ex-voturi^[9], înfățișând chipul donatorului sau uneori numai o mână, un picior, doi ochi sau... o inimă zdrobită.

După șapte decenii, numele de Brâncoveanu re apare în analele mănăstirii Dintr-un Lemn: în anul 1781, Nicolae Brâncoveanu, strănepot al voievodului, «după ctitoriceasca datorie ce avem, rîvnind și noi a urma moșilor noștri», reînnoiește renta anuală a 250 taleri instituită de Ștefan Cantacuzino, care se vede că se pierduse între timp; suma urma a fi plătită din venitul moșiilor brâncovenești din Oltenia.

Tradiția este reluată de nepotul de frate al lui Nicolae Brâncoveanu, marele ban Grigore, om de o avere fabuloasă, proprietar a două sute de moșii. La 1805, de curând însurat, el face cu soția sa, marea băneasă Safta Brâncoveanu, o călătorie cu alai deosebit prin Oltenia, a cărei primă etapă se încheie cu o sosire spectaculoasă la mănăstirea Dintr-un Lemn. «În caretă aurită, cu o lungă suită într-un șir de butci și rădvanuri, înconjurați de o călărime de ispravnici, zapcii, dorobînți, panduri, vînători, doi ciohodari^[10] domnești, edecii^[11] și icioglanii^[12] ai curții sale, de arnăuți și bulucbași^[13] înmuiiați în fir, au mas o noapte la mănăstirea Dintr-un Lemn. Pompa și puterea boierului luă răsunătura văzului maicilor». Marea băneasă Safta Brâncoveanu a rămas deosebit de legată de mănăstirea Dintr-un Lemn, unde făcea dese vizite. O parte din mobilierul fostului ei apartament se păstrează până astăzi.

Este epoca faimosului Hrizont, egumenul Hurezului, poreclit «pașa de la Hurez» (om energic, bun gospodar, dar cu multe scăderi), care pe lângă mănăstirea sa mai administra în calitate de epitrop alte șase-șapte așezăminte, printre care și mănăstirea Dintr-un Lemn. Sub îndrumarea lui Hrizont, harnica maică Platonida (stăreță de la 1808 la 1850) inițiază lucrări de renovare de mare amploare, deși nu întotdeauna izbutite din punct de vedere artistic: se adaugă un pridvor, însă inestetic, în fața aceleia din 1684, căruia încă din 1793 i se zidiseră arcadele (lucrări care vor fi desființate prin restaurările ulterioare); se restaurează și în parte se reface pictura bisericii, se execută altă tîmplă^[14], icoane împărătești, se acoperă biserica cu tablă de plumb; se renovează stăreția; se ridică pe latura de est a incintei principale un rând de chilii; în sfârșit se creează incinta de la intrare, închisă cu chilii pe laturile de nord și est, iar pe latura de sud cu grajdul, fânarul și alte dependințe.

În acea vreme, mănăstirea Dintr-un Lemn era și loc de surghiun pentru femeile ce săvârșiseră păcate grele, ca omorarea soțului, ucidere de prunci și alte «necuviințioase fapte».

Tot în vremea maicii Platonida se situează și un

episod românesc, al cărui erou a fost Anton Pann. În 1827, divorțat fiind și în vârstă de 33 de ani, acesta fusese numit dascăl la Seminarul din Râmnicu Vâlcea. Însărcinat să meargă din când în când la mănăstirea Dintr-un Lemn pentru a da lecții de muzică maicilor tinere și surorilor, el se îndrăgostește de o soră de 16 ani, nepoata maicii Platonida. O cere în căsătorie stăreței, este refuzat, iar fata primește tradiționala pedeapsă corporală. Anton Pann nu insistă. După lecția următoare, însă, se constată dispariția fetei; ciudata pereche, cu fosta ucenică a maicii Platonida în travesti, era deja departe, pe drumul Brașovului.

După moartea mării băneșe, nepotul și fiul adoptiv al acesteia, Grigore Bibescu-Brâncoveanu, inițiază, în anii 1859-1860, mari lucrări de refacere la mănăstirea Dintr-un Lemn, cu scopul înființării unei școli normale de învățătoare. Dar pentru diferite motive proiectul nu a putut fi dus la bun sfârșit, singurul rezultat fiind dărâmarea construcțiilor de pe laturile vest și sud ale incintei principale. Astfel, se explică cum, prin anii 1860, francezul Lancelot^[15] găsește mănăstirea aproape pustie, maicile fiind evacuate la Surpatele.

După secularizarea averilor mănăstirești din 1864, care a lipsit mănăstirea Dintr-un Lemn de moșiile ei, aceasta începe să decadă. De unde pe vremea maicii Platonida se numărau aproape o sută de maici, în 1900, ele nu mai erau decât douăzeci și șapte, cele mai multe bătrâne sau infirme. Casele, parte din ele nelocuite, încep a se degrada; incintele, neîngrijite și lipsite de o bună scurgere a apelor, capătă un aspect de maidan.

Față de această situație, Comisiunea Monumentelor Istorice a efectuat, la începutul veacului nostru, o serie de intervenții succesive, având ca scopuri principale: nivelarea incintelor și drenajul apelor; consolidarea și restaurarea tuturor clădirilor; îndepărtarea adaoselor inestetice și, în primul rând, a pridvorului clădit de maica Platonida. În anii 1938-1939, s-a adăugat corpul de chilii din partea de nord-est a primei incinte și s-au făcut noi și importante lucrări de renovare. O ultimă restaurare a avut loc în 1955, prin grija Direcției Monumentelor Istorice. Astăzi clădirile mănăstirii Dintr-un Lemn se află în foarte bună stare și au câștigat mult prin frumusețea ambianței create în jurul lor.

Trecând de poarta exterioară și mergând de-a lungul apei Otăsăului, pe lângă moara mănăstirii, ajungem, printr-un gang boltit, în prima incintă, cu caracter mai mult gospodăresc, opera maicii Platonida din anii 1840-1845. În centrul incintei, printre flori, se află o cruce mare de piatră (ce se găsea odinioară lângă biserica de lemn din partea de vest a mănăstirii), ridicată de vornicul Barbu Oteteleşanu în 1740.

În colțul dinspre nord-vest, o fântână acoperită, a cărei inscripție nu se mai poate citi, în afară de anul 1826, încă vizibil, este o realizare izbutită a maicii Platonida.

Pe latura de vest a incintei, câteva trepte urcă spre turnul-clopotniță, străpuns de gangul cu boltă sferică prin care se intră în incinta principală a mănăstirii. Ca singure elemente decorative, clopotnița înfățișează Nașterea Maicii Domnului, pe fațada de vest, aceasta din urmă fiind pictură originală din 1715. Asemănător ca stil altor clopotnițe brâncovenești, turnul-clopotniță de la mănăstirea Dintr-un Lemn este, în general, atribuit lui Ștefan Cantacuzino, deși lucrarea nu este citată nici în pisania din 1715 – care, menționând renovările efectuate de acest domn în afară de biserică, pomenește numai de «chilii și case deprejurul ei» – nici în inscripția de pe clopotul dăruit tot de dânsul în aceeași perioadă.

Ieșind de sub bolta înnegrită de fum a clopotniței, unde se strâneau altădată în jurul focului oamenii de pază ai mănăstirii, se dezvăluie ochilor un cadru fermecător, în care liniile severe ale unei incinte mănăstirești se îmbină cu minunate colțuri de grădină de țară. Înconjurată la răsărit de corpul de construcții ridicat între 1840 și 1845, la miazănoapte de importanta clădire a stăreției, iar pe celelalte două laturi de resturile acoperite cu vegetație ale clădirilor dărmate în 1859, având ca fundal, pe latura de vest, în spatele corpului de chilii recent clădit, masa întunecată a stejarilor bolniței, se înalță biserica lui Preda Brâncoveanu, monument istoric de mare valoare, întrunind într-un tot armonios elemente arhitecturale și decorative aparținând mai multor epoci artistice.

Cu planul ei trilobat, cu proporții zvelte accentuate de turla octogonală foarte înaltă ce se ridică deasupra naosului, cu îngustele fride intrate în zid care, împreună cu jocurile de piatră fățuită și de cărămidă aparentă, îi decorează fațadele, biserica se înfățișează în primul moment sub trăsăturile caracteristice edificiilor din veacul al XVI-lea, al cărui prototip este ctitoria lui Mircea cel Bătrân de la Cozia. Analizând mai de aproape monumentul, se constată unele deosebiri esențiale față de acest tip. În primul rând, în interior, se remarcă lipsa picioarelor proeminente de sprijinire a turlei, înlocuite prin pseudo-console de o execuție destul de stângace, caracteristice pentru epoca de tranziție din primii ani de domnie a lui Matei Basarab. De asemenea, micul pronaos, mai mult larg decât adânc, este un element de plan ce se regăsește la bisericile mănăstirilor Arnota, Gura Motrului și la alte ctitorii din vremea lui Matei Basarab. În ceea ce privește decorația exterioară, dacă forma fridelor arcuite – simple la registrul de jos, împerecheate la cel de sus două câte

două și rezemate la mijloc pe o consolă lunguiată – se întâlnește atât la unele biserici din veacul al XVI-lea, cât și la numeroase monumente din vremea lui Matei Basarab și chiar ulterioare, execuția lor prin simpla adâncire a câmpului fridei față de planul zidului, cu arhivoltele^[16] arcelor pe jumătate intrate, iar nu prin ciubuce în relief, reprezintă un element arhaic, rar întâlnit la amândouă registrele la bisericile din veacul al XVII. Și mai semnificativ pentru epoca de tranziție în care se încadrează construcția este modul de tratare a paramentului^[17]. Am spus că aceasta prezintă alternanța, caracteristică monumentelor din veacul al XVI-lea, a zonelor albe (în cazul de față, piatră fățuită) și de cărămidă aparentă. Dar aceasta este cărămidă adevărată numai într-o proporție redusă, anume la arhivoltele arcelor registrului inferior, la zimții de cărămidă, care împreună cu torul^[18] tencuit formează brâul, la arcele suprapuse ale bazei turlei originare, precum și la arcadele ferestrelor aceleiași turle. Pe tot restul fațadelor a fost executat un decor de simili^[19] – cărămidă aparentă, prin zgârirea zonelor tencuite cu linii orizontale și verticale figurând rândurile de cărămizi și rosturile dintre ele, alternativ zugrăvite în roșu sau lăsate albe. Cu timpul culoarea s-a mai șters, nerămânând uneori decât liniile zgâriate ale asizelor^[20]. Decorația este întregită cu rozete de forme variate, zugrăvite în aceeași culoare roșie în timpanul arcelor ambelor registre. Pe unele locuri, fără nicio ordine sau simetrie, apar și motive vegetale – vreji, vase cu flori – sau panouri acoperite cu un decor de linii împletite. Decorurile din simili-cărămidă reprezintă o fază interesantă a procesului, desfășurat în prima jumătate a veacului al XVII-lea, de înlocuire a paramentelor de cărămidă aparentă prin tehnica mai ușor de executat – și deci mai ieftină – a fațadelor tencuite în întregime. Exemplare de astfel de decorații sunt destul de frecvente în epoca lui Matei Basarab, cele mai asemănătoare cu cea a bisericii mănăstirii Dintr-un Lemn – însă fără supraviețuirea celor câteva elemente de cărămidă adevărată – întâlnindu-se la biserica din Golești (1646) și, în urma decapărilor efectuate în cadrul restaurării în curs, la biserica mănăstirii Strehaia (1645).

Edificiul din 1635 a fost mărit și înfrumusețat prin două serii de adăugiri. Pridvorul este o construcție tipică a meșterilor lui Șerban Cantacuzino, printre care «Gheorghe elin meșter» și-a lăsat iscălitura pe zidul pridvorului, în exterior, nume ce se mai vede și astăzi. Coloanele monolit, de secțiune octogonală, decorate la partea superioară și inferioară a fusului cu stalactite, sunt identice cu acelea ale celor două mari ctitorii cantacuzinești contemporane cu pridvorul bisericii mănăstirii Dintr-un Lemn: biserica mănăstirii Cotroceni

și biserica Doamnei din București. De asemenea, ancadramentele de ferestre cu baghete gotico-moldovenești, adăugate tot de Șerban Cantacuzino, se regăsesc, cu forme foarte asemănătoare, la mai toate bisericile timpului. De remarcat este calitatea superioară a lucrului, precum și respectul pentru caracterul original al monumentului, atât al proporțiilor acestuia, cât și al decorației exterioare, reprodusă întocmai pe fațadele părții adăugite, deși o astfel de decorație nu se mai practica de mult la epoca respectivă. Această preocupare oglindește gradul înalt de rafinament și concepția artistică evoluată la care se ajunsese în preajma domniei lui Constantin Brâncoveanu.

În schimb, turla adăugată deasupra pronaosului de Ștefan Cantacuzino, în 1715, distonează oarecum cu arhitectura monumentului. Același domn a lărgit arcada de trecere din pronaos în naos și a adăugat ușa de intrare, cu ancadramentul ei de piatră și pisanie, frumoase exemplare de sculptură brâncovenească. În pridvor, se vede piatra funerară din 1734, decorată cu acvila bicefală cantacuzinească, ce se afla inițial în naos, acoperind mormântul familiei lui Șerban vodă: soția sa Maria doamna (răposată în 1725), fiul său Gheorghe Cantacuzino, general și ban al Olteniei sub ocupația austriacă (mort în 1734), fiica sa Bălașa și soțul acesteia, baronul Grigore Vlasto.

Din pictura de la 1635, cât și din aceea de la 1684 a pridvorului, nu se mai păstrează decât chipul Maicii Domnului din timpanul intrării în pronaos, precum și inscripția greacă a zugravilor din 1684, în frunte cu vestitul Constantinos («Constantinos, Panaiot, Ioana și Ion zugravi»), de pe capitelul semicoloanei nord a pridvorului. Pictura actuală în altar și mai ales în naos, unde se remarcă pe registrul inferior portretele arhanghelilor Mihail și Gavriil și al sfinților militari cu nimburi lucrate în relief și poleite. (La portretul sfântului Gheorghe din absida^[21] de sud, se remarcă o interesantă experiență de restaurare făcută prin aplicarea pe obrazul sfântului a unui adaos de piele pictat foarte frumos în ulei). Pictura a fost spălată în 1938.

În pronaos, pictura a fost restaurată sau complet refăcută în 1841, valoare artistică ne mai prezentând decât chipul Maicii Domnului «Îndurătoarea» din cupolă. Tot atunci a fost refăcută din nou pictura pridvorului, inclusiv un tablou ctitoricesc complet – de la Matei Basarab la «băneasa Elisaveta schimonahia^[22] Brâncoveneasca» – din care, după redeschiderea arcadelor pridvorului, nu mai rămân decât cele două portrete ale lui Matei Basarab și Ștefan Cantacuzino, care încadrează ușa. Autorul refacerilor din 1841 este reputatul zugrav vâlcean Gheorghe, care cu un an înainte pictase icoanele tâmplii, cu mult superioare

picturii sale murale. Călugărit la Tismana sub numele de Gherontie, el a murit în 1883, la mănăstirea Dintr-un Lemn, unde i se vede piatra funerară încastrată în zidul nordic al pronaosului.

Executată în temperă pe un strat subțire de ghips, vechea icoană a mănăstirii înfățișează pe Maica Domnului cu Iisus copil. Din păcate, pictura este foarte deteriorată. După stil și tehnica lucrului, icoana a fost datată de specialiști în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și provine probabil din atelierele Muntelui Athos. Autorul este necunoscut. În 1746, mitropolitul Neofit ar fi descifrat pe lemn cuvintele: «mîna lui Damaschin», pe care-l califică «pictor de icoane foarte vechi, trăgându-și genul său din patria noastră Critul»; prea mult temei nu putem pune însă pe această informație. În 1812, marele vornic Radu Golescu, tatăl lui Dinicu Golescu și bunicul fraților Golești, a îmbrăcat icoana cu frumoasa ferecătură de argint ce se vede și astăzi.

Importanta clădire a arhondaricului^[23], altă dată și stăreție, ocupă aproape întreaga latură nord a incintei principale și, după cum reiese din pisanie bisericii, cât și din vechiul pomelnic, a fost zidită de Ștefan Cantacuzino.

Clădirea, care reproduce întocmai traseul releveului austriac din 1731, inclusiv contraforturile exterioare, este de plan dreptunghiular, cu un singur ieșind, corespunzând foișorului, pe latura de sud. Ea este alcătuită din două niveluri: subsol și parter. Subsola cuprinde, în partea de vest a clădirii, o pivniță mare acoperită cu două bolți semicilindrice paralele, întărite prin arce dublou și sprijinite pe stâlpi masivi, iar către răsărit un beci construit tot din ziduri groase și stâlpi legați prin arce dublou, însă acoperit cu tavan de lemn. Prima încăpere – cu o frumoasă intrare boltită sub foișor – pare a fi fost clădită pe temeliiile unei construcții anterioare, care se deosebește de construcția nouă prin procentajul însemnat de bolovani amestecați cu cărămizi de format mare (feudale sau poate romane). În afară de aceste porțiuni de zidărie veche, care lipsesc cu desăvârșire la beci, cele două încăperi folosesc aceleași cărămizi și aceeași tehnică de construcție, fiind sigur clădite în aceeași vreme, și anume pivnița peste o construcție anterioară făcând parte probabil din ctitoria lui Preda Brâncoveanu, iar beciul din temelie, împreună cu întreg parterul.

Accesul la parter se face prin foișor, care alături de o frumoasă arhitectură, cu bolta sprijinită pe arcade trilobate prin sistemul trompelor de colț, prezintă și interesul de a fi una din rarele construcții civile din epoca brâncovenească (1715), care să-și fi păstrat integral decorația pictată. Cu excepția arcadelor,

acoperite de o delicată ornamentație cu motive florale, pictura are un caracter exclusiv religios, gravitând mai mult în jurul chipului Maicii Domnului, reprezentată ca orantă^[24] pe calotă, cu copilul în brațe, sub paza arhanghelilor Mihail și Gavriil, deasupra ușii, iar deasupra arcazelor în patra scene din Acatist. Pe trompe, zugravul a înfățișat pe sfinții melozi^[25]. În dreapta ușii, pe jumătate tăiat prin lărgirea acesteia, apare chipul stareței de atunci «stărița monahia Căzănească^[26]», alături de care reprezentarea «Pildei talanților» s-ar părea că are valoare simbolică, în legătură cu felul cum starețe chivernisea interesele mănăstirii. De o parte și alta a unui lung coridor, se află o succesiune de odăi și saloane ce adăpostesc ansamblurile de mobilier Biedermeier din vremea marelui ban Grigore, precum, și bogata colecție de icoane pe lemn și pe sticlă a mănăstirii. Pe partea opusă foisorului se află, ca la palatele din Mogoșoaia și Potlogi, o vastă «loggia», deschisă spre livezile mănăstirii prin trei arcade în formă de trilob cu vârf. Ca și foisorul, această încăpere a fost împodobită inițial cu picturi în frescă, înfățișând subiecte religioase, ale căror urme au fost descoperite pe perețele de est, sub tencuiala ulterioară. În veacul trecut, arcadele logiei au fost închise cu zid și încăperea transformată în sufragerie. De altfel, în vremea Saftei Brâncoveanu și a maicii Platonida^[27], stăreția a suferit importante modificări, printre care și două adausuri construite pe latura de nord și desființate în cadrul restaurărilor din veacul nostru.

Pe un tăpșan ce domină latura de vest a incintei superioare se ridică biserica de lemn, pe locul presupusei biserici «dintr-un lemn» de odinioară. La o mică distanță către apus se aflau altădată clădirile

bolniței, cunoscute printr-o acuarelă a lui Trenk^[28] de acum o sută de ani. O romantică gravură, din aceeași perioadă, a călătorului francez Lancelot, înfățișează, lipit de biserică, micul cimitir cu crucile în dezordine. Astăzi biserica stă izolată, bine pusă în valoare prin amenajarea spațiului înconjurător, sub straja stejarilor cei mari, «monumente ale naturii» și a brazilor plantați în ultimii ani. Actuala construcție nu este, însă, cea originală. Biserica a fost refăcută din temelie de cel puțin două ori, o dată în 1733 și a doua oară, după ce «au ars din întâmplare», în 1814, fără a mai menționa restaurările ulterioare, printre care și acelea efectuate în zilele noastre.

Putem presupune însă că monumentul nu diferă, în linii mari, de prima construcție, el fiind reprezentativ pentru tipul de biserică de lemn din regiune, socotit ca cel mai apropiat de vechiul tip autohton: o clădire de plan dreptunghiular, cu absidă poligonală, pridvor deschis în prelungirea pronaosului, fără turlă. Construcția este din bârne de stejar de 10 cm grosime, încheiate la capete în coadă de rândunică. Stâlpii pridvorului, lucrați la strung, sunt mai recenți. Alte elemente decorative caracteristice sunt brâul în chip de funie răsucită, cioplit chiar în grinda respectivă, și banda de creștături ce subliniază marginea superioară a tălpilor. În interior, biserica este acoperită cu obișnuita boltă cilindrică, terminată la absidă prin panouri curbe sprijinite pe nervuri. Biserica își păstrează vechile ferestre înguste și tâmpla, o frumoasă piesă de sculptură populară, pe care se citește data 1814.

Chinovie de maici, fără vreo menire deosebită, mănăstirea Dintr-un Lemn nu a jucat un rol cultural. În schimb, solicitu-dinea unor ctitori fastuoși, cât

și proporțiile luate în veacul al XVIII-lea de pelerinajul celor bolnavi, au avut ca efect concentrarea în tezaurul mănăstirii a unui număr de obiecte de preț – unele de valoare artistică foarte ridicată – pe care în Țara Românească poate numai Hurezul îl depășește. O parte din aceste obiecte se mai află la mănăstire, de pildă *polican-drul de aramă* din pronaosul bisericii, lucrat la Veneția în anul 1695, desigur un dar al lui Constantin Brâncoveanu, precum și un număr însemnat de icoane, broderii și obiecte ale cultului, adunate sub formă de colecție, în fostele chilii de pe latura de est a incintei principale. Dintre acestea face parte și o *linguriță de argint* pentru împăr-tășanie, cu mânerul frumos cizelat și reprezentând pe fața anterioară a spatulei, cuprinse într-un scut, inițialele L.M. – desigur marca argintarului transilvănean – și anul în cifre arabe 1595, iar pe fața ei posterioară numele mănăstirii, adăugat la o epocă mult mai recentă.

Cu vremea, însă, odoarele cele mai scumpe ale mănăstirii s-au risipit, fie că ele au fost vândute pentru a face față nevoilor de reparații și de îmbunătățiri, cum s-a întâmplat, încă din vremurile prospere ale maicii Platonida, fie că, spre sfârșitul veacului trecut, ele au fost colectate de Al. Odobescu și Gr. Tocilescu pentru Muzeul Național de Antichități. O parte din aceste odoare se află astăzi în păstrare la Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România și la Muzeul de Artă Brâncovenească de la Mogoșoaia.

Amintim, în primul rând, un *engolpion*^[29] din argint aurit, ciocănit și cizelat, deosebit de valoros și prin faptul că este singurul obiect cunoscut făcând sigur parte din prima zestre a bisericii de zid. Piesa înfățișează pe Maica Domnului cu Iisus copil.

Inscripția slavonă circulară arată că «acest engolpion este făcut de jupîn Preda mare spătar, cu jupînița sa Păuna și copiii săi Ancuța și Papa, la leatul 7152» (1643-1644).

Din aceeași perioadă se păstrează un *pahar* din argint aurit, bogat decorat cu scene animaliere, opera cunoscutului meșter brașovean Daniel Bloweber^[30] (prima jumătate al secolului XVII).

Urmează, cronologic, numeroasele danii ale lui Constantin Brâncoveanu, din care menționăm doar câteva piese principale: o *Evangelie* tipărită în 1682, cu scoarte din argint aurit, reprezentând în față Învierea și în spate pe Maica Domnului ca împărăteasa lumii, strivind păcatul simbolizat printr-un șarpe; amândouă scenele sunt încadrate de admirabile chenare, alcătuite din medalioane cu sfinți, legate prin ghirlande. Această realizare a argintarului din vremea domniei lui Șerban Cantacuzino, care semnează cu inițialele «E.V.» prezintă și interesul de a constitui prima danie cunoscută făcută mănăstirii Dintr-un Lemn de Constantin Brâncoveanu, încă din vremea «boieriei» sale. Într-adevăr, la 25 iulie 1684, viitorul domn, pe atunci mare spătar, înseamnă cu propria mână pe șase file diferite ale cărții că aceasta este a mănăstirii Dintr-un Lemn, iar nu a mănăstirii Bistrița, cum a «zmintit» meșterul, scriind pe ferecătură numele acesteia. Tot pe filele acestei evanghelii este transcrisă dania de 250 de taleri a lui Nicolae Brâncoveanu, din 1781.

O *anaforniță*^[31] din argint aurit, înfățișând în centru pe Maica Domnului cu copilul în brațe, într-o stilizare pur catolică, iar pe margine opt medalioane cu prooroci despărțiți prin ornamente florale, este o danie de la 1693 a Maricăi doamna.

Un *vas de agheasmă*, lucrat de meșterul brașovean Georg Heltner^[32], poartă o inscripție arătând că a fost dăruit, la 1695, de Constantin Brâncoveanu, împreună cu mama sa Stanca, fiica postelnicului Constantin Cantacuzino.

O *dveră*^[33] și *două poale de icoane*, brodate numai în fir de aur și de argint, piese de mare preț, poartă numele «Io Constandin voevod» și «Mariia doamna», stema țării și data 1696. O a doua pereche de poale de icoane, brodate cu flori mari în relief pronunțat pe fond de atlas azuriu, erau probabil folosite la icoanele laterale, alături de primele, rezervate icoanelor împărătești.

De o bogăție orientală este seria de rizuri^[34] ce împodobeau altădată icoana Maicii Domnului: o *aureolă* mare din aur și argint, cu pietre semiprețioase și emailuri; o *coroană* mai mică, numai din aur și pietre, a lui Iisus, precum și o *mână* mare de aur, având într-un deget un inel cu un rubin încadrat de două diamante. Inscripția de pe mână arată anul 1711 și meșterul – italianul Gerolamo Campagnan –, dar nu și pe donator, care, probabil, este tot Constantin Brâncoveanu.

Tot din epoca lui Constantin Brâncoveanu, dăruită de «smeritul Matei Popescul (...), cu inema înfrântă», este o *icoană de iconostas* din argint aurit, aplicată pe o bordură de catifea brodată cu fir de aur și de argint în motive florale; subiectul, Maica Domnului «Eleusa»^[35], este o replică a icoanei «făcătoare de minuni» din biserică. Icoanele lucrate masiv din metal prețios sunt extrem de rare în țara noastră. Acest exemplar este opera renumitului Georg May II, argintarul lui Brâncoveanu.

În sfârșit, din numeroasele odoare posterioare epocii brâncovenești să cităm o *candelă* mare de argint din 1780, interesantă și ca tehnică de lucru și prin frumoasa redare a inscripției grecești.

Cu elemente arhitectonice din epoci diferite armonizate într-un cadru natural încântător, într-o ambianță plină de parfumul trecut rămas în parte nedescifrat, ansamblul mănăstirii Dintr-un Lemn merită să fie cunoscut de toți iubitorii trecutului țării noastre ce călătoresc în frumosul ținut al Râmnicului Vâlcei și al Horezului, această «veselă grădină» a Olteniei^[36].

HISTORIAN RADU CREȚEANU ABOUT THE DINTR-UN LEMN MONASTERY

Abstract: Expert of the National Institute of Heritage, Radu Crețeanu invites us to a journey into an interesting past full of mysteries waiting to be elucidated. His presentation focuses on how the medieval architectural monument was perfected, the successive restorations that led to today's image. Dintr-un Lemn Monastery has enriched and enriches the spiritual dowry of Oltenia and not only.

Keywords: Radu Crețeanu, National Institute of Heritage, Dintr-un Lemn Monastery, foundation, Brâncoveanu, Cantacuzino.

- [1] Arhivele Militare Naționale Române.
- [2] Vicepreședinte Asociația Istorică „Dimitrie Cantemir”.
- [3] Zezi și Valentin Ciorbea, *Mănăstirea Dintr-un Lemn: un complex monahal unic în România. Monografie istorică*, București, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, 2020, 442 pag.
- [4] Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a fost înființată în data de 29 mai 1971.
- [5] Sursa: wikipedia, accesată la 27 ianuarie 2026.
- [6] Bolnița: clădire sau un complex de clădiri situate în proximitatea unei mănăstiri sau a unei biserici, care serveau scopului îngrijirii bolnavilor; din complexul bolniței făcea parte adesea și o biserică.
- [7] Paul de Alep (1627-1667) a fost un arab creștin din Siria, arhidiacon din Antiohia, care l-a însoțit pe patriarhul Macarie în călătoriile sale prin Țările Române și Rusia, despre care a scris o carte în limba arabă cu date istorice prețioase referitoare la Țările Române. Cartea a fost tradusă în limba română de Emilia Cioran și a apărut prima dată la București, în 1900. În prima călătorie, care a durat 6 ani, a traversat Dobrogea, Moldova și Kievul, pentru a ajunge la Moscova, iar la întoarcere a trecut și prin Țara. Paul de Alep a descris localități, orașe, palate domnești, biserici și mănăstiri, consemnând multe detalii sugestive, care vor ajuta la reconstituirea acestor monumente. Pe lângă acestea, a povestit legende și mituri, de exemplu legenda ridicării Mănăstirii Argeș. Arhidiaconul arab descrie aspectul exterior și interior al caselor țărănești, clădite din bârne și scânduri, cu acoperișuri înalte. Culege informații despre datini și obiceiuri de la nuntă, înmormântare sau de sărbători, fiind fascinat de obiceiurile românilor de Crăciun. Deosebit de interesante sunt relatările cu privire la economia Țărilor Române. Despre grâul moldovenesc notează, în stilul oriental plin de imaginație, că este caracterizat printr-un fir lung ce întrece înălțimea omului. Este impresionat de bogăția de fructe din livezile domnului și notează modul de păstrare al legumelor la mănăstirile de călugări. Este uimit de mulțimea de animale domestice crescute pe moșiile lui Preda Brâncoveanu. Dă amănunte unice despre pescuitul sturionilor la gurile Dunării, despre tehnicile de extragere a cuprului din minele de la Baia de Aramă sau a sării din ocnele românești. Deplânge irosirea bogățiilor prin năvălirile tătarilor, care pustiau așezările și luau mii de robi. Relatează și numeroase fapte politice, judecate prin prisma călătorului oriental. Unele sunt reproduceri fidele de oameni și fapte, altele sunt interpretări proprii, care uneori sunt eronate. Cu toate acestea, a lăsat descrieri vii și colorate ale multor domni și dregători de seamă din acea perioadă.
- [8] Chinovie: mănăstire în care călugării/călugărițele își organizează viața în comun; obște.
- [9] Ex-voto: formulă pentru a denumi o ofrandă, danie făcută din recunoștință (unei divinități, unei biserici) în urma unei făgăduieli.
- [10] Ciohodar: funcționar la curtea domnească din Țara Românească și Moldova, responsabil cu îngrijirea încălțămintei domnului (ca lacheu sau cizmar) sau îndeplinind rolul de lacheu (slujitor) personal.
- [11] Edecliu: slujitor (cu rang inferior) la curtea domnească.
- [12] Icioglan: copil de casă, paj (la sultani și la domnii români).
- [13] Bulucbașa: șef al gărzii domnești, care supraveghea închisoarea curții.
- [14] Iconostasul (denumit și *catapeteasmă* sau *tâmplă*) este, în lăcașul creștin de cult, un perete care desparte naosul de altar, executat din lemn sculptat și acoperit de icoane.
- [15] Auguste Dieudonne Lancelot (1823-1895) a fost un artist, gravor și călător francez, care a vizitat Țările Române în secolul al XIX-lea, ilustrând viața și peisajele de aici pentru revista franceză „Le Tour du Monde”.
- [16] Arhivolta: detaliu de arhitectură, de regulă decorat cu sculpturi, așezat deasupra unei arcade la o ușă, la o fereastră, la un portal (de obicei situate în exterior).
- [17] Parament: partea exterioară finită a unei construcții, a unui element de construcție etc.; material care căptușește (cu scop ornamental) această parte.
- [18] Tor: 1. mulură (profil decorativ, adesea în relief, folosit în arhitectură, pe pereți, tavan - cornișe, ghirlande -, mobilă - canturi - sau chiar la turnarea pieselor ornamentale, având forme de curbe, contracurbe - tor, scotie, listel - și funcție exclusiv ornament) convexă, de obicei cu profilul semicircular; utilizat în mulurația arhitectonică romanică, la decorarea arhivolteilor, în cea gotică la formarea nervurilor; mult folosit și în decorul arhitectural din Țara Românească; în trasee prelungi sau descriind arcaturi pe fațade, se mai numește și ciubuc. Poate fi realizat din piatră sau din o succesiune de cărămizi identice, cu același profil. Într-o decorație baghetelor, soclurilor, coloanelor, brâielor, mai rar a cornișelor.
2. Corp geometric care rezulta din rotirea unui cerc în jurul unei axe situate în planul cercului, dar care nu trece prin centrul cercului.
- [19] Simili: element de compunere care înseamnă „asemănător”, „la fel”.
- [20] Asiză: fiecare dintre straturile orizontale de cărămidă, piatră etc. care alcătuiesc zidăria unei construcții.
- [21] Absidă: nișă boltită, semicirculară, pătrată sau poligonală, așezată în prelungirea navei mediane, opusă intrării și rezervată altarului.
- [22] Schimonahul (gr. schimonahos) sau schimnicul (sl. skhimnik) este *monahul care primește „schima mare”, treapta ultimă a făgăduințelor vieții călugărești*; anahoret, ascet, eremit, pustnic, schivnic, sihastru.
- [23] **Arhondaric**: clădire, aripă a unei clădiri sau o casă specială în cadrul unei mănăstiri ortodoxe, destinată găzduirii oaspeților și pelerinilor.
- [24] Orant/orantă: personaj cu brațele ridicate în lături în semn de rugăciune, procedeu folosit în mod obișnuit în pictura paleocreștină din catacombe, unde simboliza sufletele defuncților, apoi în pictura de tradiție bizantină.
- [25] Melod: compozitor de imnuri și cântări bisericești din primele secole ale creștinismului, cunoscuți și ca imnografi, proveniți din tradiția greacă (*melodos*).
- [26] Stareța Sofia Căzănescu: 4 noiembrie 1760-18 aprilie 1762.
- [27] Stareța Platonida: 1819-1846.
- [28] Henric / Henri Trenk/ Heinrich Trenk (n. 1818, Zug, Elveția – d. 5 iulie 1892, București). Consiliul de Miniștri al Principatelor Unite a hotărât, la 29 ianuarie 1860, măsuri pentru conservarea monumentelor. Lui Odobescu i-a revenit sarcina de a le identifica în județele Mehedinți, Vâlcea, Gorj, Dolj și Argeș, activitate desfășurată, în perioada anilor 1860-1861, împreună cu Henric Trenk; precursor al lui Nicolae Grigorescu; a participat la mai multe Expoziții ale Artiștilor în Viață și ale Societății Amicilor Bellelor Arte din 1874.
- [29] Engolpion: iconiță de formă rotundă sau ovală, confecționată din metal prețios sau smalț, reprezentându-l pe Mântuitor sau pe Sfânta Fecioară; aceasta este purtată la piept, atârnată de gât, de către ierarhii ortodocși (arhieri) ca semn distinctiv al rangului și al purtării lui Hristos în inimă.
- [30] Daniel Bloweber: membru al breslei argintarilor din Brașov; meșter din 12 iunie 1628; a decedat la 31 ianuarie 1646 (1648 ?).
- [31] Anaforniță: vas plat din metal pe care se oferă credincioșilor anafura.
- [32] **Georg Heltner** (secolul 17, Brașov), meșter argintar; autor a numeroase piese de argintărie laică și religioasă executate în stil baroc, unele la comanda lui Constantin Brâncoveanu, cum ar fi un vas de agheasmă pentru mănăstirea Dintr-un Lemn (1695) și ferecătura de la Hurez (1692), candelă aflate azi la Muzeul Național de Artă București.
- [33] Dveră: fiecare dintre cele trei uși ale iconostasului sau altarului, una centrală și două laterale; perdeaua de stofă care acoperă fiecare dintre cele trei intrări în altar, înlocuind ușile.
- [34] Riz: zgârietură făcută de un vârf ascuțit pe o piesă pentru a o însemna într-un anumit fel.
- [35] Eleusa: tip de reprezentare în icoane a Fecioarei Maria în care Pruncul Hristos este cuibărit pe obrazul ei.
- [36] Radu Crețeanu, *Mănăstirea Dintr-un Lemn*, București, Editura Meridiane, 1966, pp. 5-37.